

רס"נ (מילי) ירחנן יעקבי

בחיל המשלוח הבריטי נכללו כ-2,200 מתנדבים ארץ-ישראלים מהם כ-300 ערבים. רוב המתנדבים שרתו בפלוגות חפרים וב-פלוגת הסווארים מס' 1039 ומיעוטם בחיל האויר הבריטי וביחידות נוספות, כגון בחיל הקשר. כ-80 אחוזים מחיל המשלוח הבריטי בכללותו פונו מיוון היבשתית וניצלו מנפילה בשבי בשלב זה. לעומתם כ-80 אחוזים מקרב הארץ-ישראלים לא פונו ונפלו בשבי הגרמני, מרביתם בעיר הנמל קלאמטה, בדרום הפלופונס, בשעות הבוקר של ה-29 באפריל 1941. מתוך דברים שפורסמו ע"י פדויי השבי וכן משוחה עימם ניתן להבין כי רובם ככולם מייחסים את אסון ארבע שנות השבי במחנות הגרמניים למעשי אפליה ואפילו הפקרה בידי המפקדה הבריטית ביוון בכלל ובידי מפקדיהם הישירים הבריטיים בפרט. טענה זו מציינת תמונה של פרשה אפילה שמן הדין שייערך ניסיון להאירה.

הגיוס ליחידות הארץ-ישראליות

העיתודות לשרת ביוון

מלחמת העולם השנייה פרצה פחות מארבעה חדשים לאחר פרסום „הספר הלבן” ואין זה מפתיע שהשדנות ודו-ערכיות ציינו את היחסים בין השלטונות הבריטיים בארץ — אורחיים וצבאיים כאחד — לבין הנהגת הישוב ברוב התחומים, כולל שאלת הגיוס של בני הישוב לצבא הבריטי. מתוך שיקולים מובנים שאפו נציגי הסוכנות מלכתחילה להקמת יחידות יהודיות לוחמות כאשר הצד השני לא היה מוכן להציע אלא גיוס בודדים לחילות שירותים בריטיים כגון חילות חימוש, רפואה ואספקה, ובנוסף הקמתן של יחידות חפרים מעורבות בהן ישרתו יהודים וערבים תחת פיקודם של קצינים ומש"קים בריטיים — במיטב המסורת הקולוניאלית של הימים ההם. משסירבה הסוכנות לשתף פעולה בגיוס ליחידות חפרים המתוכננות בתנאים שהוצעו פנו השלטונות ישירות למתנדבים בכוח מעל דפי העתונות, וב-11 דצמבר 1939 התפרסמה מודעה מטעם הצבא הבריטי שקראה לבני הישוב להתגייס ליחידות שתשלחנה בדרך הים לצרפת. ניתן היה לשער שקריאת הצבא הבריטי לא תזכה אלא להיענות קלושה, אך לא כך היה הדבר. מתוך 1,515 יהודים שהתגייסו עד תחילת אפריל 1940 לצבא הבריטי, בחרו 825 בחיל החפרים ו-690 בחילות המקצועיים. דבר זה נבע כנראה הן מן ההקפדה היתרה בבחירת המתגייסים לשירות בחילות המקצועיים, והן ממצב התעסוקה של יהודי הארץ באותה תקופה ומן הבעיות הסוציאליות הקשות שנבעו ממנו, בעיקר בקרב הרבדים החלשים של החברה. ניתן היה לצפות שעם הכרות המלחמה מצד איטליה ב-10 ביוני 1940, והתגברות התחושה של סכנה מתקרבת לאגן המזרחי של הים התיכון יחול שינוי בעמדותיהם של שלטונות הצבא ושל הסוכנות היהודית. ואכן כך היו הדברים אם כי החשדנות ההדדית לא סולקה במהרה אלא רק רוככה בהדרגתיות. בלחץ הנסיבות הסכימו שלטונות הצבא עקרונית ל„יהוד” היחידות, כולל אלה של חיל החפרים, ולאיימון של סגל פיקוד יהודי זוטר לשירות בהן. במקביל חל גם שינוי מרחיק לכת בעמדת הסוכנות לגבי הגיוס לחיל החפרים, שעד כה ראתה במתנדבים ליחידות מפירי מרות. ב-13 ביולי 1940 הובעה הסכמת הסוכנות להקנות תנופה לעניין החפרים. הוצעו 40 מועמדים שיתגייסו רובם כסרגנטים ואחדים כקצינים לחיל החפרים, ההצעה נתקבלה

ב-28 באוקטובר 1940 הכריזה איטליה מלחמה על יוון ובו ביום החלה פלישה של כוח איטלקי בן שמונה דיביזיות שהתרכזו באלבניה, לצפון מערב יוון. הכוח הפולש נתקל בהתנגדות עזה, נהדף מאדמת יוון, וצבא יוון הצליח אפילו לחדור אל תוך שטחה של אלבניה ולייצב קו כ-50 ק"מ בעומק אלבניה. נסיגות האיטלקים לפתוח במתקפה מחודשת לא נשאו פרי והקו נשאר ללא שינוי עד לפלישה הגרמנית ליוון ב-6 באפריל 1941. ממשלת יוון ביקשה מבריטניה לממש את הערבויות שניתנו לה וזו נענתה לה אם כי באופן מוגבל. בשלב הראשון שוגרו ליוון כוחות אויר בלבד, ואלה הופעלו במגבלות שנכפו עליהם על-ידי הממשלה היוונית בתקווה למנוע התערבות גרמנית בקרבות יוון. אך החל מינואר 1941 החלו מסתמנים סימנים ברורים של ריכוזים גרמנים ניכרים ברומניה. דבר זה עורר חשש שאלה מיועדים לפלישה הן ליוגוסלביה והן ליוון דרך בולגריה. אי לכך נערכו מספר דיונים, בין בריטניה ליוון על היקף הסיוע הבריטי ועל אופן הפעלתו במקרה של פלישה גרמנית ליוון. בתחילת חודש מרס, משנודע כי כוחות גרמניים חצו את הגבול בין רומניה לבין בולגריה סוכמו מספר קוי פעולה משותפים שהעיקריים שבהם קבעו כי כוחות יבשה בריטיים ישוגרו בכל המהירות המתאפשרת בנפח התובלה הימית הקיים לנמלים של פיראוס ו-וולוס, עיקר הצבא היווני יתרכז בקו האליאקמון * ובו ירכזו גם מרבית הכוחות הבריטיים, וכי הקו יוגן ע"י כוחות משותפים של בריטניה ושל יוון. הפיקוד בקו האליאקמון יהיה בידי הגנרל הבריטי הנרי וילסון בכפיפות למפקד העליון של צבאות יוון, הגנרל פאפגוס. מבצע העברת הצבא הבריטי ליוון התבצע בין ה-9 במרס ל-24 באפריל 1941 וכונה מבצע „לאסטר”. במסגרת מבצע זה הועברו לפיראוס בספינות מלחמה מהירות כ-58,000 חיילים בריטיים. אך עם זאת לא הסתיימה העברת כל הכוחות המתוכננים ליוון עד למועד הפלישה הגרמנית — ה-6 באפריל 1941. גם הכוחות היווניים שאמורים היו לתפוס את קו ההגנה העיקרי — קו האליאקמון — לא נערכו עד למועד זה אלא באופן חלקי. יחסי הכוחות היו קיצוניים לרעת המגינים — הן ביבשה והן באויר, ומצבת הלופטוואפה שהופעל ביוון היתה גדולה פי עשר לפחות מזו של חיל האויר המלכותי הבריטי (The Royal Air Force — R.A.F.) ביוון — וביחסי כוחות אלה החלה המערכה הבריטית ביוון. קו האליאקמון לא ניתן היה להחזקה אחרי נפילתה של סלונקי ב-9 באפריל 1941 וקוים דרומיים יותר ניטשו בזה אחרי זה לנוכח העדיפות הגרמנית המכרעת ביבשה וביחוד באויר. הטייסים הבריטיים נלחמו בעזו, אך לאחר התקפה מוחצת של הלופטוואפה על שדות התעופה באיזור אתונה שנערכה ב-20 באפריל הסתיימה למעשה פרשת הלחימה באויר של חיל האויר הבריטי ביוון היבשתית. בנסיבות אלה הורה הגנרל ווייוול, המפקד העליון של כוחות היבשה במזרח התיכון לבטל את העברתם ליוון, של חלק מן הכוחות שיועדו להעריך שם. ב-17 באפריל שוגר לאתונה מטה מיוחד שמשמיתו היתה הכנת פינוי הכוחות הבריטיים מיוון ותיאום ביצועו אם וכאשר יוחלט עליו¹. כך נולד מבצע „דמון” שבמהלכו פונו מיוון וממספר איים סמוכים לה יותר מ-50,000 איש, שניצלו בשלב זה מנפילה בשבי.

* ראה מפה.

ישראליות הראשונות שהגיעו למדבר המערבי היו פלוגות מס' 605 ו-606, ששהו בחילה תקופת מה במצרים. בהגיען למדבר המערבי הוצבה פלוגה מס' 606 מזרחית מ-מרסה מאטרון ופלוגה מס' 605 מערבית ממנה. חלקה של פלוגה 605 בהפעלת נמל סולום כבר הוזכר. שם גם התנסו חיילי הפלוגה לראשונה בהתקפות אוויר לא רק של חיל התעופה האיטלקי אלא גם של הלופטוואפה שהתגבר לרוב על ההגנה נגד המטוסים הדלילה שהבריטים הפעילו במקום זה. פלוגה מס' 606 הוצבה בחילה ב-סידי חניש, מזרחית ל-מרסה מאטרון בה הועסקה בסלילת כבישים ובהנחת צינורות מים תחת פיקודו של חיל ההנדסה הניו-זילנדי. בהמשך הועברה למרסה מאטרון עצמה בציפיה להפלגה לטוברוק, אך הוחזרה בפברואר 1941 לקירבת אלכסנדריה. מרבית פלוגות התפרס רים הארץ-ישראליות העתידות לשרת ביוון שהו כחודש ימים בטוברוק, טרם הפלגתן לשם. פלוגה מס' 608 הגיעה לנמל שנכבש זה לא מכבר (ב-22 בינואר 1941) לקראת סוף אותו חודש ובכך התנסתה היטב במעבר חד מתנאי העורף הרגועים לקלחת של התקפות אוויר כבדות שהונחתו על הנמל ועל סביבתו. פלוגה מס' 605, ותיקת סולום, הגיעה לטוברוק למחרת התפוצצות קלילית דלק גדולה שנפגעה ע"י מוקש ימי וחייליה היו עדים להרס העצום שנגרם. עיקר תעסוקתן של פלוגות התפרים היתה פריקתן של אניות אספקה בתנאי התקפות אוויר בלתי פוסקות. ב-19 מרס 1941 עלו חיילי פלוגות החפרים על אניית התובלה, "אלסטר פרינס" בתקווה כמוסה שזו תשיטם לאלכסנדריה לקראת חופשה אפשרית בארץ. אך כעבור יומיים הסתבר שנמל היעד לא היה אלכסנדריה כי אם פיראוס.

הפלוגות הארץ-ישראליות ביוון לפני הפינוי

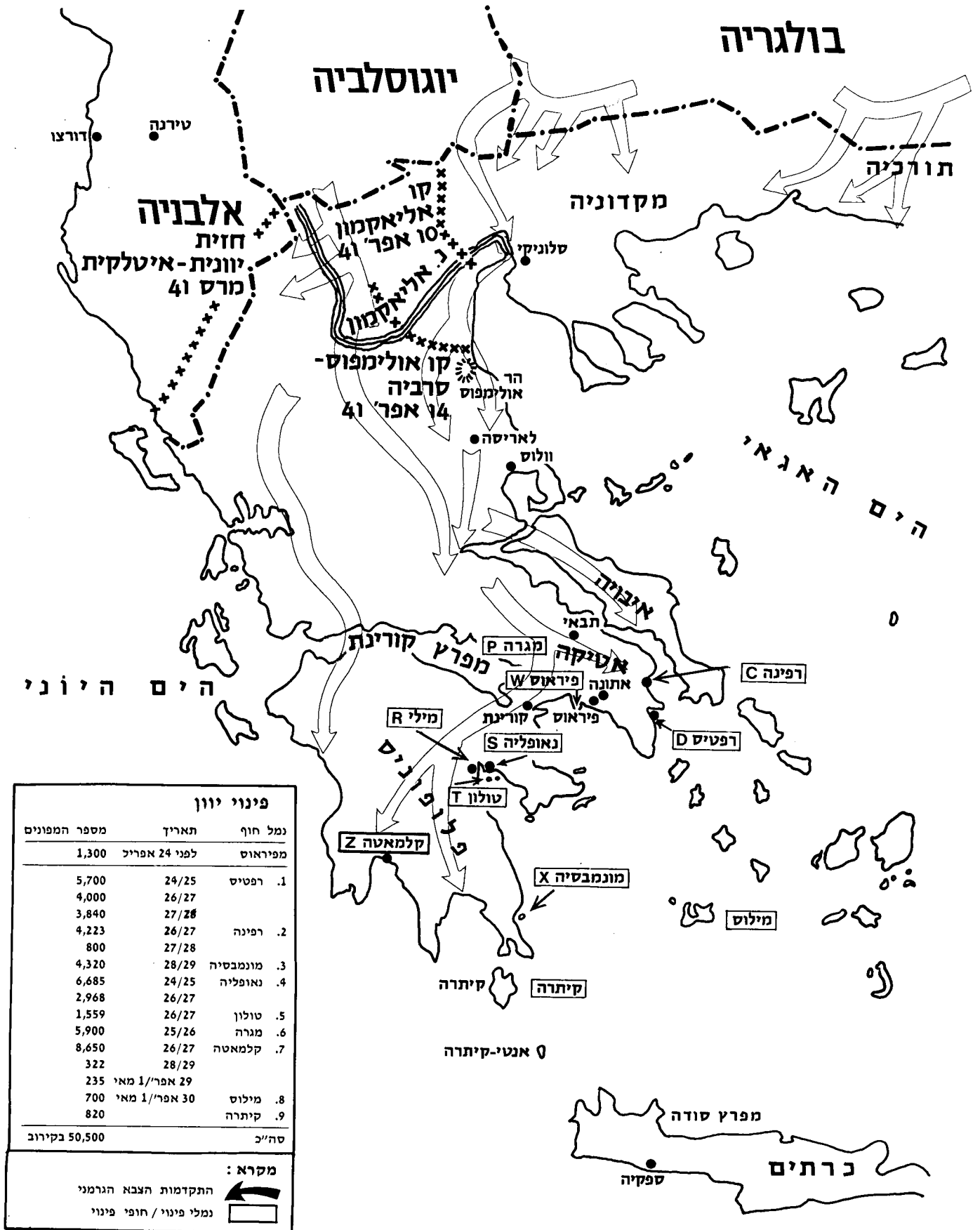
פלוגת התפרים מס' 606 ופלוגת הסווארים מס' 1039 נמנו עם היחידות הבריטיות הראשונות שהגיעו ליוון במסגרת מבצע "לאסטר" שהחל ב-9 במרס 1941. אליהן הצטרפו ארבע פלוגות נוספות: מס' 603, 604, 605 ו-608 שהפליגו מטוברוק ופלוגה ערבית, מס' 607, שצורפה כנראה, לאותה הפלגה. מרביתן רוכזו בשני מחנות בקרבת אתונה: דפנה ו-יקוינייה. תעסוקה רבה ודחופה חיכתה לסווארים בנמל פיראוס בו עסקו בפריקת תחמושת וציוד כללי מאניות מבצע "לאסטר" שהגיעו בקצב הולך וגובר. חלק מן התפרים צורפו אליהם ואחרים הועסקו באחסנה ומיון של ציוד בבסיסי האספקה הגדולים. מפנה דרמטי במצב המדיני והצבאי חל ביוון ב-6 באפריל 1941 עם פלישת הצבא הגרמני. הפצצה קטלנית על נמל פיראוס בליל 6-7 אפריל גרמה לא רק להרס רב ולסגירת הנמל למשך עשרה ימים אלא גם להשפעה מיידית על מוראל האוכלוסין והחיילים באיזור כולו. זו הפעם הראשונה שעלו בקרב החיילים מחשבות נוגות על סיכויי הלחימה נגד הגרמנים ועל הגורל הצפוי להם במערכת יוון. הפלוגות שנשארו באיזור אתונה הועסקו בפריקת מטענים מאניות בנמל פיראוס, כאשר זה נפתח מחדש לתנועה כעשרה ימים לאחר ההפצצה בליל 6-7 אפריל. בתקופת הביניים עבדו מספר קבוצות במפרצים הקטנים בסביבות אתונה. העבודה והלכי הרוח ביחידות העורף היו קשים, והיאוש והחרדה שהתפשטו בין האזרחים היווניים השפיעו לא מעט על החיילים שבאו במגע עמם.

ע"י קצין המנהלה הראשי של הצבא הבריטי כמעט בהתלהבות, וכך נפתח, כעבור כחודש, "קורס הסגל" (Cadre Course) הראשון שמספר המשתתפים בו היה, כנראה, 39. התעניינות פעילה של הנהלת הסוכנות ליוותה את הקורס מתחילתו ומפקדי היחידות הבריטיים ראו התעניינות זו כטבעית ואפילו כלגי-טימית למחצה אם כי התעלמו לעיתים מהמלצות הסוכנות בעניינים פרסונליים. תוצאות ההתפתחויות הללו היו חיוביות מאוד מבחינת התנופה לגיוס לחיל התפרים. הציפיות לזרימת מתנדבים לחיל זה כתוצאה מהצבת האנשים הנכונים בעמדות פיקוד התמלאו ומספר היהודים ששירתו בו בפברואר 1941 עלה על 2,000.

היחידה הנוספת שעתידה הייתה להישלח ליוון היתה פלוגת הסווארים מס' 1039, שבגיוסה הוחל בסוף שנת 1940 כאשר מכונת הגיוס וקליטת המגויסים היתה כבר משומנת היטב והסוכנות הושיטה עזרה מלאה לזירוז הגיוס. בנוסף לכך שירתו ארץ-ישראלים כבודדים ובקבוצות קטנות ביחידות אחרות של חיל המשלוח הבריטי, כגון: בטיסות 33, 208 ו-211 של חיל האוויר הבריטי, ביחידות של חיל האספקה שהגיעו ליוון עוד בסוף שנת 1940 ובפלוגה 3 של גדוד קשר מס' 3.

שירות הפלוגות לפני יוון

פלוגת התפרים מס' 401 היתה הראשונה שהתגייסה עוד בתקופת התנגדותה של הנהלת הסוכנות לעצם הגיוס ליחידות אלה. היא גם היתה הראשונה שנשלחה אל מחוץ לגבולות ארץ-ישראל והראשונה שהגיעה לאיזור של לחימה פעילה. הפלוגה יצאה את הארץ בדרך הים בסוף דצמבר 1939 ואחרי כשבוע ימים הגיעה למרסיי. משם נשלחה צפונה לעיר רן, ששימשה כאחד מבסיסי האספקה העיקריים של חיל המשלוח הבריטי בצרפת דרומית לנהר סום. עד לפינוי עסקה הפלוגה בשתי משימות: פריקתן של רכבות והנחת מסילות ברזל. עם החרפת המצב הצבאי באיזור ביוני 1940 נגרפה הפלוגה אל תוך הנסיגה הכללית ופונתה מנמל סט. מאלו, ללא אבידות. היא שהתה באנגליה כשלושה חודשים ועסקה שם באימונים צבאיים אינטנסיביים. בתקופת הציפיה לפלישה גרמנית הוצבה הפלוגה בקרבת אחד החופים בתפקידי בלימה. בסתיו הוחזרה הפלוגה למזרח התיכון וחלק מחייליה התנדבו לשרת בפלוגת הקומנדו מס' 51 (מזה"ת) שנלחמה אחר כך בחבש. שאר חיילי הפלוגה היו מיועדים להישלח ליוון אך רק קבוצת חלוץ מצומצמת ביותר הגיעה לשם. רוב חיילי פלוגות התפרים, שהתגייסו בשנים 1940-1941 הגיעו לחזית הבריטית-איטלקית במדבר המערבי בתקופה שבין הפלישה האיטלקית למצרים (ספטמבר-בר 1940) לבין פתיחתה של מתקפת הנגד הבריטית (דצמבר 1940). לאחר שנמל סולום נפל בידי הצבא הבריטי התעורר צורך דחוף לפתחו כנמל אספקה קדמי. בתקופה זו טרם הופעלו פלוגות סווארים בצבא הבריטי. תחילה הובאו לסולום כ-100 סווארים אזרחיים מאלכסנדריה ובהמשך שתי פלוגות תפרים קפריסאיות. לקראת סוף חודש דצמבר 1940 צורפה אליהן גם פלוגת תפרים ארץ-ישראלית. בכוחות משותפים נעשו כל המאמצים האפשריים להפעיל את הנמל ולהקל על המחסור בדלק ובמים, ששרר באיזור ושגרם לדחיית השלב השני של מתקפת הנגד הבריטית. שתי פלוגות התפרים הארץ-

פלוגה מס' 608 ועוד מחלקות מפלוגות נוספות הגיעו לאיזור לאריסה, במועדים שונים. אחדות מן המחלקות סופחו לטייסת שחנתה בסביבה והיה עליהן לבנות, בקצב מזורז ביותר, דירים על-קרקעיים למטוסים. כוח אחר נשלח צפונה ושם הועסק זמן מה בבנייתה של מפקדה תת קרקעית. עבודה זו הופסקה במהרה בלחץ הנסיגה של הכוחות הבריטיים. שתי מחלקות של פלוגה אחרת יצאו את אתונה ב-14 אפריל מצוידות בנשק יעיל בהרבה מאשר בעבר, כאשר לכל ארבעה חיילים הוקצב רובה אחד. הם יצאו בכיוון לאריסה ויועדו לתפקידי לחימה ממש, אך טרם הגיעם ליעד נגרפו גם הם אל תוך המערבולת של הנסיגה הכללית. המחלקה של פלוגת הסווארים ב-וולוס עסקה בעבודת פריקה מן האניות ועם התקרב הגרמנים לאיזור הוסגה ל-חאלקיס באי איבוייה. במהומה ששררה עקב הנסיגה המהירה מן המקום מחמת התקדמות הגרמנים הופרדה המחלקה לשתי קבוצות שאחת מהן ניצלה מן השבי רק הודות למספר משאיות שסופקו לה ברגע האחרון על-ידי יחידת חיל אספקה בסביבה בפיקודו של קצין יהודי מומר. בנסיבות השירות ביוון התגלתה בכל חריפותה בעיית ההצטיידות בנשק אישי ויחידתי בפלוגות הארץ-ישראליות. התקן הרשמי שהיה, כאמור, רובה אחד לכל ארבעה חיילים, שימש ביטוי נוסף לטיב התפקידים והמעמד שהפיקוד הבריטי ייחס לחיילי פלוגות אלה. אחדים מן הקצינים היהודיים היו מודאגים ממצב זה עד כדי כך ששקלו את האפשרות של קניית אקדחים בשוק, "החופשי" ביוון. עם זאת מסתבר שלפחות אותן קבוצות של חֲפָרִים שנשלחו ללאריסה צוידו היטב ברובים ובמקלעי לואיס. עד כמה שמועד היציאה צפונה היה מאוחר יותר השתפרה ההצטיידות בנשק וזאת בהתחשב במשימות הצפויות, כגון אבטחה ולוחמה אפשרית נגד צנחנים גרמניים. גם באיזור אתונה אורגנו לפלוגות החֲפָרִים בחיפזון רב שיעורים בשימוש בנשק, כולל במקלעים.

מבצע "דמון"

כאמור החל מטה פינאי בראשותו של תת-אדמירל ביילי-גרומן בפעולתו באתונה עוד ב-17 באפריל 1941. על-פי הערכת מצב באותו יום נקבע המועד המשוער לתחילת הפינוי ל-28 באפריל, אך השינויים לרעה הן במצב הצבאי והן במצב הפנימי ביוון חייבו הקדמתו, ונקבע שהוא יתחיל להתבצע ב-24 באפריל. העליונות האווירית המוחלטת של הגרמנים חייבה קביעת שני תנאים מוקדמים להצלחת המבצע: הראשון — מניעת מידע מן הגרמנים על נקודות הפינוי וע"י כך הקטנת הסיכון שיותקפו לאור נורים, והשני — אניות הפינוי תפלגנה מחופי הפינוי לא יאוחר משעה 0300 וכך תחצינה לפני עליית השחר את קו הרוחב הקריטי 37° צפון שהוא מחוץ לטווח של מפציצי הצלילה הגרמניים. לרשותו של האדמירל פרידהם-וויפל שפקד על המבצע בים עמדו 8 סירות, 19 משחתות, 2 קורבטות, 4 אניות מדגם, "גלן" (ספינות הסתערות), 8 אניות סוחר ועוד נחתות טנקים גדולות. משך שמונה ימים פוגו יותר מ-50,000 איש, רובם הגדול חיילים בריטיים, אך גם יוונים ויוגוסלביים משמונה חופים ביוון ומשני איים סמוכים. תחילה תוכנן פינוי רוב הכוחות מגמלים ומחופים במחוז אטיקה (שאתונה היא בירתו) אך הלחץ הגרמני הבלתי פוסק הן ביבשה והן באויר גרם לשינוי בתוכנית הפינוי ומרבית הכוחות הוזרמו לפלופונס. הקשר לחצי האי נותק בשעות הבוקר של

התנועה לעבר קלמאטה

בקר ב-15,000 החיילים שזרמו בעת מבצע "דמון" לקלמאטה היו יותר מ-1,600 חיילי הפלוגות הארץ-ישראליות, ביניהם, כנראה כ-250 עד 300 חיילים ערביים. פלוגה מס' 605 נצטוותה להתייצב בליל 23-24 באפריל בתחנה המרכזית של אתונה, משם יצאה הרכבת בשעה 0430 לפנות בוקר והגיעה לסניבת ארגוס (בפלופונס) בשעה 1700, לאחר שנסיעתה הופסקה אחת עשרה פעמים עקב התקפות אויר. אחרי חניית לילה בשדות יצאה הפלוגה ברגל בכיוון ארגוס בדרך לנמל נאופליה ממנו עמדה להפליג, אך ההפלגה נמנעה עקב טיבועה של אניית הפינוי. בשעות הבוקר של ה-26 באפריל הגיעו הפלוגה ומרבית יתר הפלוגות אחר מסע לילה קשה לקלמאטה. אין ידיעות על יתר מהרוג אחד בקרב הארץ-ישראלים בעת הנסיגה מאתונה לקלמאטה ועוד 12 חיילים מפלוגת הסווארים שנפצעו בתאונת דרכים. מספר החיילים הארץ-ישראלים הנוספים שהגיעו לקלמאטה בהמשך היה, כנראה, 250 עד 300.

"צוות קרב קילר" 2

הכוח הגרמני ששימש חוד חנייתה של הדיביזיה המשורינית החמישית בחדירה אל תוך הפלופונס ושמילא תפקיד מכריע בהכשלת הפינוי מקלמאטה של ב' בליל 28-29 אפריל נשא את הכינוי "צוות קרב קילר" על שם מפקדו. על צוות קרב זה הוטל להתקדם במהירות לעבר קורינת, להתחבר עם הכוחות המונחתים שם, לחדור אל תוך הפלופונס ולהכשיל, במידת האפשר, את פינאיים של הכוחות הבריטיים הנותרים. כשהגיע צוות הקרב ב-27 באפריל בשעה 1500 לערך למבואות תעלת קורינת מצא שם את מפקד הכוח המונחת שמסר לו מידע מעודכן על המצב. הוא דיווח לו כי אין סימן לבריטים באיזור וכי הגשר מעל התעלה פוצץ, אך אנשיו כבר העמידו גשר ארעי, מזרחית מן התעלה, באמצעות סירות דיג שמצאו במקום. כמו כן הוכשרה הגישה לגשר לתנועת רכב בשתי שפות הים. לקילר היו חששות שהוכחו כמוצדקים באשר לכושר הנשיאה של הגשר הארעי ובעיצומו של מעבר הכוח מעליו קרס הגשר תחתיו וחלקים חשובים מצוות הקרב נשאר ביד הלא נכון של תעלת קורינת. כך הגיעו לשפתה הדרומית של התעלה מטהו של צוות הקרב (ששה קצינים, כולל שני רופאים), פלוגת חרמ"ש אחת, פלוגת חרמ"ש הכבדה (מצוידת בתותחים נ"ט 37 מ"מ) וסוללת הוביצרים 150 מ"מ מוקטנת (3 קנים ומשאית תחמושת אחת). יעדו המיידי של הכוח היה ארגוס, אך התברר שהרודפים לא סבלו פחות מן הנרדפים מעייפות יתר, תאונות דרכים

האוסטרליים לכך שגם לא יופר. כאשר ניסו מספר חיילים קפריסאים וארץ-ישראלים להתקדם לכיוון המשחתת, "הירר" הם נהדפו בקתות רוביהם של חיילי אחת המחלקות של הבטל-יון האוסטרלי השני⁴. מסתבר, איפוא, מתיאור המקור האוסטרלי שמניעת, "הסתננות" של חיילים-תִּפְרִים לא היתה יוזמתם של חיילים בריטיים אלא דווקא של האוסטרלים.

שעות הביניים

כ־36 שעות הפרידו בין סיום פינוי שלב א' לבין תחילת הדרמה שהתחוללה בקלמאטה בליל 28-29 באפריל כאשר, ב־28 באפריל בשעה 1730 לערך פרץ צוות קרב קילר לשטח הנמל. המצב באיזור הלך והחמיר עוד קודם מדי שעה בשעה. מספר הזורמים לכיוון העיר גדל לקראת הפינוי הנוסף הצפוי ומרביתם היו רעבים ובמצב של אפיסת כוחות. בנסיבות ששררו התקשה הבריגדיר פרינגטון לעדכן את ידיעותיו על המצב שכן התקפות אוריר בלתי פוסקות והעדר אמצעי קשר מנעו זאת ממנו. יתרה מזו, פשטו שמועות, לא בלתי מבוססות, על חדירת כוחות גרמניים לפלופונס בסביבת פטראס ועל התקדמותם המהירה. לעומת זאת לא ידע המפקד הבריטי שבמקום דבר אודות כוחות בריטיים העשויים לחסום את פריצת האויב אל תוך העיר. ב־27 באפריל בשעה 1600 התייצב לפניו קצין בדרגת מייג'ור, שפקד על שתי פלוגות מדולדלות של רגימנט ההוסארים הרביעי שנסוגו מן החוף הדרומי של מפרץ קורנת. הוא אישר את דבר תפישת העיר פטראס ע"י הגרמנים ונצטווה לנוע מייד צפונה לשם יצירת מגע עם הגרמנים והעברת מידע על תנועתיהם. עם רדת החשיכה הורה פרינגטון להכין את הפצועים המאושפזים בבית-החולים המקומי להעברה לנמל, ועל החיילים הבריאים הוטל להתייצב בקרבת הרציפים בפיקודו של מי ששימש בלילה הקודם מפקד קבוצה ב'.⁵ ביניהם נמנו ארץ-ישראלים רבים, כולל מספר של יהודים ממוצא גרמני ואוסטרי שלא השלו את עצמם באשר לגורל הצפוי להם במקרה שיישבו בידי הגרמנים.⁶ ראש מטהו של פרינגטון דחק במפקדו להעניק לארץ-ישראלים בכלל ולהודים ביניהם בפרט עדיפות בסדרי הפינוי. הוא גם התייחס בביקורתיות להנחיות שלפיהן יפוגו לוחמים לפני חיילים ללא נשק ואפילו לפני נשים וילדים. אולם פרינגטון לא שעה להשגותיו של סגנו ונתן להבין שההוראות שניתנו לו מחייבות אותו לפנות בראש ובראשונה גייסות חמושים בריטיים שערכם עולה על זה של האחרים.

הפינוי בליל 28/27 אפריל לא התבצע והסתבר שגם לא תוכנן ע"י הצי ללילה זה. נטען נגד פרינגטון שערך ללא צורך, מסדר טרגי ומיותר בקרבת הנמל, אך סביר להניח שביקש להיות מוכן לכל מקרה, אפילו בלתי צפוי, של הופעת אניות פינוי, מה גם שלא לו ולא לקצין הקישור הימי היו אמצעי קשר יעילים לבדיקת המצב לאשורו. עם פיוזר הממתינים לפני עליית השחר ב־28 אפריל לחורשות ולהרים כשהם מאוכזבים מרה, גבר מאוד החשש בפני פריצה פתאומית של כוחות גרמניים ובפני שבייה. חשש כבד זה החרף מאוד אצל חיילי הפלוגות הארץ-ישראליות לנוכח התנהגותם של מרבית מפקדיהם עם גבור הסכנה. הם הרגישו היטב במגמתם — להתרחק במידת האפשר מפקודיהם ככל שהחריפה סכנת הנפילה בשבי. גם הקצין היהודי הבכיר בפלוגת הסווארים, שמעון הכהן, המסתייג מן החרפות יותר בין העדויות באשר לאפליה ולהפקרה, עמד

ותקלות טכניות. קצב המרדף הואט ועל-פי פקודת המפקדה הממונה כיוון צוות הקרב לקלמאטה ישירות. הוא החל לנוע בשעות הבוקר המוקדמות של ה־28 באפריל ועקב מספר עצירות לשם תדלוק וקבלת פני משלחות כניעה הגיע לנקודה כ־20 ק"מ צפונית מקלמאטה ב־28 באפריל בשעה 1600 לערך. לאורך כל הדרך עד לקלמאטה לא נתקל הכוח בחסימה, פיצוץ כביש או סימן אחר של פעילות צבאית הגנתית, להוציא חסימה לא משמעותית בכיוון ארגוס. באותה עת שהורסתתרו בחורשות ובהרים מסביב לקלמאטה לפחות 8,000 איש, ביניהם יותר מ־7,000 חיילים. מספר נושאי הנשק ביניהם אינו ניתן להערכה, אך בכל מקרה לא נעשה מאמץ מכוון לארגנם להגנה על העיר ועל הנמל, פרט ל־300 איש בקירוב של רגימנט ההוסארים הרביעי שנשלחו צפונה לשם, "יצירת מגע עם הגרמנים".

אירועי קלמאטה שלב א'

לקצין הבכיר בקלמאטה, הבריגדיר פרינגטון לא היו די אמצעי שליטה לטיפול ביחידות, בקבוצות ובבודדים שזרמו לסביבת עיר הנמל. היותה של מפקדתו מרוחקת מן הנמל והתקפות האויר התכופות הכבירו ביותר על ההתארגנות לקראת הפינוי שתוכנן לליל 26-27 אפריל. לבסוף חולקו הממתינים לארבע קבוצות, לפי אזורי החניה שלהן, כדלקמן: — קבוצה א' מנתה כ־5,000 חיילים אוסטרליים של הבריגדות ה־16 וה־17, בפיקודו של הבריגדיר אלן. לקבוצה ב' השתייכו כל החיילים שחנו באיזור צפון-מזרח מקלמאטה, לקבוצה ג' השתייכו החיילים שהגיעו ברכבת, ולקבוצה ד' — אלה שלא נכללו בקבוצות א'-ג'. כל אחת מן הקבוצות חולקה לקבוצות משנה בנות 50 איש כל אחת, ולכל קבוצת משנה ניתן מספר סידורי, לשם עליה מסודרת על האניות. למבצע הפינוי הוקצו על-ידי המפקד הימי, האדמירל פרידהם-וויפל, סיירת, שלוש משחתות, קורבטה ושלוש אניות תובלה, בהן ניתן היה לפנות את כל הגייסות שנאספו בקלמאטה. בפועל נפח התובלה של צי הפינוי ששוגר לקלמאטה נוצל באופן חלקי בלבד, וארבע מתוך שמונה האניות חזרו לכרתים כשהן ריקות ממפונים. הסיבות לכך לא הוכרו דיו. ייתכן, כמובן, כי אחת הסיבות היתה אי התייצבותם במועד של חלק מהמתפנים ברציפים לפני שעת ההפלגה האחרונה האפשרית, שהיתה השעה 0300 ב־27 באפריל. אפשרות אחרת ויותר סבירה היא שבכל מקרה לא הספיקו שעות החושך המעטות לפינוי הממתינים כולם, מה גם שאניות התובלה עמדו מחוץ לנמל והעברת הגייסות אליהן הצריכה את השימוש בסירות וכך הואט קצב הפינוי. לאחר הפלגת האניות נשארו בקלמאטה עוד כ־8,000 איש, ביניהם חיילי הפלוגות הארץ-ישראליות. לא ידוע לאילו משלוש קבוצות הפינוי האחרונות השתייכו ואיפה היה מקומם בסדרי הפינוי לו התבצע במלואו. יתכן שעובדת היותם חיילים של יחידות שירותים השפיעה על סיכוייהם לפינוי באותו לילה. מפקד קבוצה א', הבריגדיר אלן, עמד על כך שלחייליו תינתן עדיפות ראשונה בעליה על האניות. מקור אוסטרלי רשמי למחצה נתן לגישה זו של המפקד ביטוי ברור.⁷ תחילה מוסבר שהבריגדיר אלן, "שיכנע" את הבריגדיר פרינגטון שיש להעלות את חיילי הדרג הלוחם הראשונים לנוכח ערכם הצבאי הרב יותר בהשוואה לאחרים. כאשר נתקבל העיקרון דאגו המפקדים

היטב על פגם חמור זה בהתנהגות של מרבית הסגל הבריטי. באותו יום ב', 28 אפריל, התכנסו הקצינים הארץ-ישראליים להתייעצות. הם סקרו את האירועים האחרונים ונעשתה הערכת מצב לגבי העתיד הקרוב. הדעות היו חלוקות, אך למעשה שררה אופטימיות מה לגבי סיכויי הפינוי המתוכנן ללילה הקרוב. ואמנם טובים היו הסיכויים להצלה ולהתגשמות התקוות שתלו החיילים בצי הבריטי, לולא אותה שורה של „מקרים מצערים“ כדברי הגנרל וילסון.

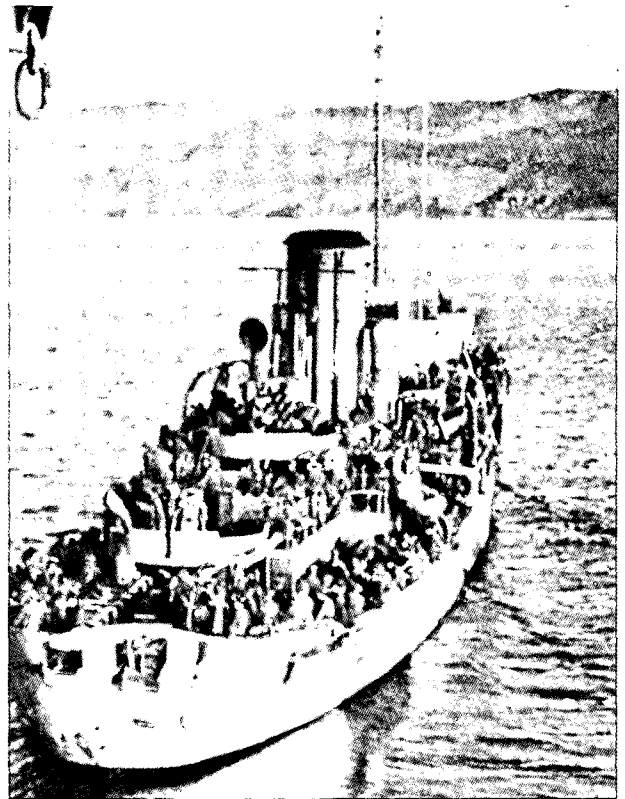
אירועי קלמאטה של ב'

שני אירועים מרכזיים קבעו את גורלם של הגייסות בקלמאטה בימים 28-29 אפריל 1941: האחד היה פריצת הטור הגרמני, הוא צוות קרב קילר, אל תוך העיר ותפישת שטח הנמל באופן זמני. והאחר, החלטתו של המפקד הימי, קפטן הצי בויר-סמית בסיירת „פרת“ לבטל את מבצע הפינוי המתוכנן לאותו לילה ולהסיג אחורה את הגוף העיקרי של שיירת הפינוי תחת פיקודו. השתלשלות האירועים לא היתה עד כה מוסכמת על בעלי הפרסומים הרשמיים, הרשמיים למחצה והספרותיים הרבים שראו אור למן סיום מבצע „דמון“ ובמשך עשרות בשנים, כאשר המקורות הם בריטיים, כולל אוסטרליים וניו-זילנדיים, וישראליים בעיקר. הזדקקות לעדות ממקור גרמני אמין מאפ-שרת הבהרתן של נקודות סתומות רבות ולהגיע לידי מסקנות ברורות.

צוות קרב קילר המוקטן הגיע ב-28 באפריל בשעה 1600 לערך לנקודה כ-20 ק"מ צפונית מקלמאטה. הצוות נזקק לזמן מה להתארגנות לקראת השלב האחרון של מסעו. שתי מכוניות סיוור כבדות שוגרו לכיוון העיר ודיווחו שהעיר והנמל פנויים מאויב. הטור נע קדימה ואם כי נפתחה עליו אש צפופה למדי מאחת החורשות לצדי הכביש לא התעכב אלא משך זמן קצר, ובשעה 1730 לערך נכנס לשטח הנמל ללא התנגדות והתארגן שם להגנה בפני התקפה בריטית אפשרית. המפקד הגרמני למעשה לא ידע דבר על היערכות הבריטים בסביבה, אם בכלל. עם רדת החשיכה נשמעה פתאום אש מתותחי מכוניות הסיוור ומייד לאחר מכן אש רובים, מקלעים ונשק נ"ט, ותוך מספר דקות הפך האיזור כולו „לגהינום ממש“. מכוניות הסיוור חזרו לעמדות הקדמיות של צוות הקרב עם צמיגים מנוקבים. צוותיהן מסרו שהאנגלים תוקפים לא רק לאורך כביש הנמל אלא גם מכוונים נוספים. מפקד סוללת התותחים בצוות הקרב שהוצבה כ-300 מ' מאחורי העמדות הקדמיות הפגיו את האנגלים התוקפים בכיוון ישר, אך אלה הצליחו להתקדם מבית לבית בחסות החשיכה והתקרבו עד למרחק של 30 מ' מן החי"ר הגרמני. התקבל גם מידע על התקפות עזות על האגף השמאלי של הכוח. המצב שהשתרר לא נעם כלל למפקד הגרמני והוא ראה צורך להורות לכוח לסגת משטח הנמל בכיוון גבעה שמצפון-מזרח לעיר. הנסיגה הצליחה חלקית בלבד כי כמחצית הכוח נותקה ע"י הבריטים ונשבתה. אותו חלק שעלה בידו לסגת התארגן להגנה היקפית על הגבעה. הוא כלל את מטה צוות הקרב, חלק מפלוגת החרמ"ש הכבדה, מחלקה נ"ט ומחלקת חפרים, שבצבא הגרמני היו מאומנים כחיילי חי"ר לכל דבר, ותותח אחד בלבד מסוללת ההוביצרים. להם היתוספו כ-30 פצועים ומספר שבויים בריטיים. סה"כ החיילים הכשירים להחימה לא עלה על 150.

הגייסות הבריטיים הרבים שהתכוננו לפינוי החלו נעים בכיוון הנמל עוד בעת הקרב שהתחולל שם ולפיכך כווננו מרביתם לחופים מרוחקים יותר ממזרח לו. אם כי שטח הנמל עצמו טוהר כנראה עד לשעה 1930 הרי חילופי יריות עזים למדי נמשכו עוד זמן מה בעיר, ביחוד עם אותו חלק של צוות קרב קילר שנותק. בשלב זה של האירועים נכנסה למפרץ קלמאטה שיירת הפינוי בפיקודו של קפטן הצי בויר-סמית שכללה שתי סיירות ועוד שש משחתות. שלוש משחתות נוספות שוגרו מאוחר יותר כאשר נתקבלה הודעה על יותר מ-1,000 פליטים יוגוסלביים שגם אותם יש לפנות. בהתקרב הכוח הימי ליעד הבחין מפקדו בחילופי אש ושמע את רעם ההתפוצצויות מרחוק. בהעדר קשר עם הגייסות בחוף שיגר את המשחתת „הירו“ לנמל לשם בדיקת המצב והעברת מידע. מפקד המשחתת התקשה מאד לקבל תמונה ברורה הן מהיערכות האויב ועוצמתו והן מהכנות הגייסות לפינוי. תחילה קלט איתות מן החוף „גרמנים (boches) בנמל“, אך ככל הנראה נפלה כאן אחת מאי ההבנות הרבות באותו לילה והתשדורת היתה, „פצצות (bombs) בנמל“ כאשר הכוונה היתה למוקשים ימיים שחיל התעופה הגרמני הטיל למימי הנמל במשך היום. משך כחצי שעה שוגרו ע"י „הירו“ לפחות שלוש תשדורות לבויר-סמית ולאדמירל בכרתים. הראשונה מסרה כי יש גרמנים בנמל. השניה כי לגרמנים אין תותחים, והשלישית — כל אש פסקה ואפשר להתחיל בפינוי מן החוף מדרום-מזרח לעיר. התשדורות נשלחו בין השעות 2100 (ב-28 באפריל) לבין 2130 אך לא ניתן לברר די הצורך אם כולן נקלטו ופוענחו ב„פרת“ ומידת השפעתן על החלטת המפקד מוטלת, איפוא, בספק. לפני השעה 2100 חזרה למתחם המאולתר על הגבעה חוליית סיוור גרמנית מורכבת מקצינים שביקשה לברר מה עלה בגורלו של הכוח הגרמני שנותק בשטח העיר והנמל, אך היא לא השיגה כל מידע ורק דיווחה על תפישת מרבית העיר והנמל ע"י הבריטים. מטה של צוות קרב קילר המוקטן פי שתיים* העריך את מצבו כעדין מאוד ודאגתם היתה רבה. עם הוצאתן מכלל שימוש של שתי מכוניות הסיוור שוב נותק כליל הקשר עם מפקדת הדיביזיה וניתן היה רק לקוות שלפחות אותן שלוש הפלוגות שנתקעו בשפה הצפונית של תעלת קורינת תונענה במהירות לעזרתם. למעשה ראו הגרמנים את עצמם נצורים כשמולם ניצב כוח בריטי עדיף העשוי לפתוח בהתקפה נמרצת עם עלות השחר. מצב מלאי התחמושת היה מדאיג במיוחד — להוביצר האחד והיחיד נותרו 12 פגזים בלבד. מחלקת החפרים היתה מצוידת בתקן מלא כי טרם השתתפה בלחימה, ומחלקת החי"ר בכמחצית הכמות התקנית. בנוסף היה במקום תותח נ"ט עם 30 פגזים. כזה היה המצב בשעה 2100 לערך כאשר הודיע קצין התותחנים שהוא מבחין באניות מתקרבות לנמל וביקש רשות לפתוח באש. אנשי המטה יצאו ממוצב הפיקוד והבחינו בשיירה המתקרבת. בלבו של קילר לא היה ספק כי משימת השיירה היתה לפנות חיילים בריטיים אולם הוא סירב תחילה להרשות פתיחה באש בנימוק שיוזקקו מאד לפגזים הנותרים המעטים עוד למחרת ויתרה מזה, מרחק האניות שהוערך בכ-20 ק"מ לא איפשר פגיעה אפקטיבית. המשך האירועים מתואר ע"י המקור הגרמני כך:

* חלק מן הכוח נשאר בקורינת וחלק נשבה בנמל.

פינוי יחידות בריטיות מיוון

יצחק בן-אהרן להתייצב בראשם של 1,600 מתנדבים ארץ-ישראלים, מרביתם יהודים ומיעוטם ערבים, בשעה קשה זו. התנהגותם של חיילי צוות קרב קילר כלפי שבוייהם היתה חיילית, אך באותו יום שוחררו מכל טיפול בהם. השבויים פונו למחרת לקורינת ברכבות ובמשאיות בדרך למחנות שבויים בהם שהו מרביתם משך ארבע שנים ארוכות.

שאלת האחריות לכשלון הפינוי מקלמאטה שלב ב' העסיקה רבים וטובים עוד בעת המלחמה וגם אחריה. הנטיה הכללית היתה להאשים הן את הבריגדיר פרינגטון והן את קפטן הצי בויר סמית באזלת יד. האדמירל ביילי-גרומן שלא מעט בזכות כושר התיכנון והתיאום שלו התאפשרו ההישגים הגדולים של מבצע „דמון“ בכללותו, כתב ב-1974:

„הפינוי מקלמאטה עשוי היה להיות השלב הקל ביותר ממבצע הפינוי כולו, אלא שהפיקוד שם היה אחוז תבוסתנות מופלגת...“ כמו כן נאמר על פרינגטון שהזניח אפילו את העקרונות הבסיסיים ביותר של אבטחה מקומית ופטרול אם כי הושמעה סברה אחרת כאילו היה שרוי במצב קשה ביותר — מספר החיילים הכשירים ללחימה (שגם הארץ-ישראלים לא נמנו ביניהם) היה מועט וגם שרר מחסור חמור ברובים ואפילו בתחמושת. לנשק קל. נגד בויר-סמית נטען בעיקר שהחלטתו להסיג את כוחותיו אחורה היתה מוקדמת מדי וטרגית כאחת (tragically premature) ואופיינית למפקד עייף ונטול תכונות של החלטות בעת משבר. עם זאת הובעה גם הסברה שלנוכח המצב ששרר בחוף היתה החלטתו בלתי נמנעת.

בהתייחסו לבעלי הדעות השונות וביחוד למקטרגים ביניהם שרק קולם נשמע ברמה בעבר יש להעיר לפחות שתי הערות: ראשית — העדר עדויותיהם של שני המפקדים הנוגעים בדבר מחייב זהירות רבה כשבאים לדון אותם לכף חובה ושנית — הצד הגרמני של המטבע כפי שהוצג במאמר זה לא היה ידוע עד כה. ייתכן מאד שהבריגדיר פרינגטון יכול היה לנקוט באמצעים נמרצים יותר לאבטחת דרכי הגישה לעיר קלמאטה ולנמלה, אך ספק אם בהעדר ארטילריה ניתן היה למנוע בעד פריצת הטור הגרמני אל תוכה. כאשר ניתנה לחי"ר הבריטי ההזדמנות לתקוף את הגרמנים בשטח הנמל עשו זאת בהחלטיות, באומץ רב ובהצלחה. אין חילוקי דעות בין המקורות השונים באשר למצבם העלוב, מכל הבחינות, כולל ציוד ונשק, של ה„כוחות“ שהתרכזו באותו יום בקלמאטה. האחריות לכך שמרביתם, כולל הפלוגות הארץ-ישראליות, אפילו לא אומנו בשימוש בנשק לפני הצבתם באזורי לחימה, נופלת על הפיקוד הבריטי ולא על הבריגדיר פרינגטון.

נשאר השאלה מה היתה אחריותו של בויר סמית לכישלונו ומה היו השיקולים שקבעו את החלטתו לשנות כיוון ולסגת? קיימת סבירות גבוהה שהתשובה מצויה במקור הגרמני שצוטט. סמיכות המועדים בין ירי שני הפגזים לעבר הצי לבין נסיגתו היא קרובה מדי על מנת שניתן יהיה לייחסה למקריות בלבד, הגם שהמקור ציין במפורש את הקשר הסיבתי בין שני אירועים אלה. הירי של שני הפגזים לכשעצמו, בוודאי לא הרשים את בויר-סמית שפיקד על כוח של שתי סירות ועוד שש משחתות, אך היה עליו לשקול את ההשפעה שתהיה להימצאותם של תותחים בידי הגרמנים בקלמאטה על המשמיה שהוטלה עליו שהיתה הגנתית באופיה. היה עליו להניח שיוכל להתקרב לנמל ולחוף רק עקב פתיחת דו-קרב ארטילרי עם התותחים

...., אך לויטננטים עשויים להיות עקשניים. כעבור כ-20 דקות הוא הופיע שוב ודיווח שהאניות מתקרבות ואפשר לפגוע בהן. אוברסטלוטננט קילר אישר ירי של שני פגזים. אך לירות פגזי מייד אחרי פגז על מנת למנוע כל טיווח אפשרי על המוצב הוא הוסיף, תארו לעצמכם מה עלול לקרות לנו אם האניות תירינה מטחים עלינו. אך יצא הלויטננט גנט העקשן ממוצב הפיקוד ושני פגזים נורים... הכיוון היה נכון אך המרחק בכל זאת רב מדי ולא הושגה כל פגיעה בשיירת האניות. אנשי המטה חזרו למוצב הפיקוד כאשר שמעו את ההודעה המחשמלת „האניות משנות כיוון!“ כאמור, היתה השעה 2130 בקירוב. ואמנם על-פי הדיווח הרשמי של האדמירל בכרתים נתקבל שדר מן ה„פרת“, על פיו נתפשה העיר קלמאטה ע"י הגרמנים ומפקד כוח הפינוי ביטל את המבצע, שינה כיוון ל-175° ושט במהירות של 29 קשר. נשאר באיזור המשחתת „הירו“ ועוד שלוש משחתות שהצטרפו אליה וכל ארבעתן העלו, באמצעות סירותיהן 332 איש בלבד באותו לילה. עם שינוי הכיוון של הגוף הימי העיקרי נחרץ גורלם של הגייסות בקלמאטה. בשעה 0230 ב-29 באפריל אסף הבריגדיר פרינגטון את מפקדי היחידות והודיע להם על החלטתו הבלתי נמנעת להיכנע ויעץ לכל המבקשים להימלט לעזוב את השטח לא יאוחר משעה 0500. בשעה 0400 התייצבה משלחת בריטית, בליווי קצין גרמני שבוי בפני קילר המופתע והציעה את כניעתם של הגייסות. סוכם על ביצוע הכניעה החל משעה 0530. כעבור כשעה וחצי הגיעו לקלמאטה יחידות אחרות של הדיביזיה, ביניהן בטליון משוריין, בפיקודו של מפקד הדיביזיה עצמו. כך נפלו בשעות הבוקר של ה-29 אפריל 1941 בשבי הגרמנים יותר מ-8,000 איש, רובם חיילים בריטיים. נפל בחלקו של

לתה פונו כשני שלישים וכשליש נפלו בשבי, ביניהם מספר נמלטים מקלמאטה.
הצי המלכותי עשה מאמצי גבורה לפנות גייסות רבים ככל האפשר מכרתים, אך סבל אבידות כבדות באניות ובנפש כאחד. מאמצי הפינוי, כמעט בכל מחיר, גרמו לאבידות רבות גם בין המפונים.

מילוט

מספר הנמלטים הארץ-ישראליים מקלמאטה ובדרך למחנות השבויים לא היה רב, אך גורלם היה מגוון מאד. ועדה שעסקה בנושא זה מיינה אותם לפי הקבוצות הבאות:

1. ברחו בליל ה-28-29 אפריל 1941 לאחר שנודע על הכניעה הקרובה;
2. ברחו מן המחנה בקורינת; ;
3. ברחו בדרך מקורינת למחנות בגרמניה; ;
4. הסתתרו במחתרת עד שנתפשו מחדש ביוון ע"י חיילים איטלקיים; ;
5. הועברו למחנות שבויים באיטליה ונמסרו אחרי כניעתה של איטליה בסתיו 1943 לידי הגרמנים; ;
6. הוחזקו במחנות שבויים באיטליה, אך הצליחו, עם כניעתה, לברוח לשוויץ או להגיע לקווים הבריטיים; ;
7. הסתתרו על אדמת יוון ונמלטו לצפון אפריקה או לתורכיה; ;
8. הצטרפו לפרטיזנים ביוון וביוגוסלביה; ;
9. הסתתרו בין האוכלוסיה היוונית (ביחוד דוברי יוונית) והוכרחו לעבוד עבודת כפייה כמרבית התושבים היווניים; ;
10. הוחזקו, אחרי תפישתם מחדש על אדמת יוון במחנות עבודה או בבתי סוהר אזרחיים.

אחרית דבר

ב-27 באפריל 1941, כלומר יומיים לפני הפינוי מקלמאטה שלא היה, הכריז וינסטון צ'רצ'יל באחד מנאומו: „דבר אחד בלבד הוא וודאי במלחמה: שהיא ספוגת אכזבות ולא פחות ספוגת משגים“.

הערות

1. ראש מטה התיאום, אז תת אדמירל ביילי-גרומן הנציח את פרשת הפינוי בספר Anthony Heckstall-Smith and Vice-Admiral H. T. Baillie-Grohman, *Greek Tragedy 1941* (New-York, 1961).
2. בנוסף לחומר תעודי, רשמי למחצה ובעל אופי סיפורי אישי ממקורות בריטיים וישראליים לרוב השיג המחבר עדות ישירה מקצין גרמני בדימוס שבאפריל 1941 שימש שליח של צוות קרב קילר שגרם לשבייתם של הכוחות הבריטיים שנסוגו לקלמאטה וביניהם כ-1,600 מתנדבים ארץ-ישראליים. הוא השיב על כ-70 שאלות מפורטות וגם חיבר דו"ח מיוחד על כל האירועים הקשורים בהתקדמות צוות קרב קילר אל תוך הפלופונס.
3. Long G., *Greece, Crete and Syria* vol. II. in *Series Australia in the war of 1939-45 Army*, pp. 171-174.
4. ש. מ. ע' 172.
5. טרגדיה יוונית, ע' 198.
6. תיאור זה המושתת על המקור הגרמני משתלב היטב בדוע ממקור רות בריטיים. סרג'נט נירזילנדי זכה לצלב ויקטוריה על חלקו בפעולה זו.
7. במכתב אל המחבר.

הגרמניים שמספרם ועוצמתם היו בלתי ידועים לו, אך עצם הירי לטווח של 15 ק"מ עשוי היה להצביע על עוצמה ניכרת. הוא לא יכול היה לדעת שסה"כ „הכוח הארטילרי“ הסתכם בהוביצר אחד ועוד 10 פגזים. היתה זו הנחה סבירה שהתותחים הגרמניים יספנו לא רק את אניותיו — וזה שיקול לגיטימי בוודאי — אלא ששני הצדדים עלולים לפגוע במספר רב של הגייסות שהמתינו לפינוי, תוך כדי חילופי אש כבדים ביניהם. היה, איפוא, על בויר סמית לשקול אם משימתו היתה לפנות את הגייסות מקלמאטה בכל מחיר אפילו ייפגעו במהלך הפינוי מאות רבות מביניהם. אם שיקוליו היו אומנם דומים לאלה שצוינו לעיל ניתן להבין שהגיע לידי המסקנה שבנסיבות אלה עליו לבטל את מבצע הפינוי המתוכנן.

מתוך העובדות שהובהרו ומן ההערכות שהובאו, עולות המסקנות כי לא היה קשר סיבתי כלשהו בין שביית הפלוגות הארץ-ישראליות בקלמאטה, בליל ה-28-29 אפריל 1941, לבין היותן ארץ-ישראליות. השאלה האפשרית של אפליה או הפקרה לא הועמדה במבחן בנסיבות המקרה. אסון השבי נבע משני אירועים בלתי קשורים זה לזה: העובדה שהפלוגות הארץ-ישראליות התרכזו כולן בקלמאטה — להוציא פלוגה מס' 606 פחות מחלקה (שגם היא הגיעה לשם) — יחד עם מספר רב של יחידות עורפיות אחרות שכוונו לנמלים מרוחקים בפלופונס, והעובדה כי מבצע „דמון“ נכשל כישלון גמור בקלמאטה שלב ב' ובקלמאטה שלב ב' בלבד. הכוח הימי ששוגר לחילוץ הגייסות שם היה הגדול מכל שיירות הפינוי שהופעלו במבצע „דמון“, אך הפינוי לא התבצע מחמת הופעתו והתערבותו של צוות קרב קילר. התנהגותו של הסגל הבריטי לא היתה, במרבית המקרים, לפי הנורמות שלהן ניתן לצפות ממפקדים כלפי פקודיהם בשעת משבר חמור ולא תאמה את מושגי היסוד של כבוד חיילי.

מילוס וכרתים

פלוגה מס' 606 פחות מחלקה פונתה מנמל פיראוס עוד יום אחד לפני תחילתו הרשמית של מבצע „דמון“. ספינתה אמורה היתה להגיע לכרתים, אך עלתה על שרטון בקרבת האי מילוס, במרחק של כ-150 ק"מ מאתונה. שהייתם באי, יחד עם פלוגת חפריים קפריסאים, משך שבעה ימים לא היתה נטולת סממנים טריגיקומיים כאשר מפקד הפלוגה הבריטי איבד לחלוטין את עשתונותו, שקע במצב של ערפול אלכוהולי ולמעשה פסק מלתפקד. לבסוף פונו ע"י שתי משחתות בריטיות בפעולה האחרונה במסגרת מבצע „דמון“.

הקרב על כרתים החל עם הצנחתם של כוחות גרמניים גדולים והנחתה מן האויר ב-20 במאי 1941 ובנסיגה משם בלטו לא מעט אותן תופעות שליליות שציינו את הנסיגה מיוון היבשתית. אולם על הדרג הלוחם הוטל לחפות על נסיגת יחידות השיירו-תים הרבות בכיוון הנמל הדרומי ספקיה. הם שילמו את המחיר וחלקם נפלו בשבי יחד עם חיילי יחידות אלה שלא הצליחו להת-פנות. מתוך כ-400 ארץ-ישראלים שהיו בכרתים בסמוך לנפי-